

- Brižinski spomeniki - med 972 in 1039, (<http://www.kortlandt.nl/editions/freis.html>)
 - o 1201 Idabim nazem zuete. tacoga grecha pocazen v'zel.
 - 1202 a'cose ti mi zadenes. iacose tua' milozt. itebe liubo.
 - 1203 Bose ti pride zenebeze. v'se zeda vmoku. za vui'z
 - 1204 na'rod. Dabini zlodeiu ote'l. otmime vze zlo
 - 1205 deiem. Miloztivui bose. tebe poronso me telo. I'.
 - 1206 mo' dusu'. I. moia zlovueza. I'me delo. I'mo' vuoliu.
 - 1207 I'. mo vueru. i'moi sivuo't. Idabim uzlissal. nazodni
 - 1208 den tuo' milozt vueliu. ztemi iese v'zovues tvo'i
 - 1209 mi vzti. Pridete otza mega izvuolieni. pri
 - 1210 mete vu'ecsne vu'ezelie. i' vu'ecsni sivuo't Esev
 - 1211 iezt. ugotoulieno. iz uueka v' uuek. a men.
 - Spremembe celo tako velike, da se je (ob pomanjkanju kontinuitete besedil) nekaj časa dvomilo v to, ali gre res za prednika slovenščine ali ne (Isačenko)

- Janez Svetokriški (1647-1714) (<http://www.ijs.si/lit/svetokr4.html-l2>)
 - o »Ie tedaj vener rejs, de vi, o častiti mašniki, katerem zdaj grešenki inu grešence v spuvidi morjo njuh pregreh rajtingo dati, bote tudi vi mogli očitnu rajtingo dati, koku ste v vašim duhovnim stanu živeli? Tedaj vi krajli inu cesarji, katerem vaši glavarji zdaj zdaj morjo od vašiga veliciga prehodiša rajtingo dati, bote pred vašom podvrženom folkom mogli rajtingo dati, kam ste taistu prehodiše djali? Tedaj vi gospoda, kateri vsaku lejtju od vaših flegarju inu kmetu čisto rajtingo hočete imeti, bote tudi vi mogli rajtingo dati za vsaki denar, kateriga od kmeta čez dolžnust ste prejeli? Tedaj vi kopci, kateri nuč inu dan z vašimi bukvomi rajtingo delate, bote tudi mogli rajtingo dati, koku ste vaše blagu predajali? Tudi vi, hišni gospodarji, bote mogli odrajtat taistu blagu, kateru pregrešnu ste zadjali. Tudi vi hoštarji bote mogli rajtingo dati od taiste premajhne mire inu vage, s katero ste ludi golufali. Vi žene, desilih nihdar nejste rajtat se učile, vener bote mogle od sledne misli inu narskrivnišiga djanja vašiga pred celim svejtom rajtingo dati. Ne šlišite, kaj pravi s. evangeli? Redde rationem villicationes tuae! Ali kedaj le-tu bo? Na sodni dan, kadar vsi bomo k sodbi inu rajtingi poklicani. Surgite mortui & venite ad iudicium inu rajtingo dajte od vašiga živjenja... Zatorej dokler vsi mi en dan imamo to težko rajtingo našiga živjenja dati..., hočem od te rajtinge danes govoriti N. N. ter se troštam, de le-to premislejoč njih živejnje bodo pobulšali... Pošlušajte tedaj ter v imenu božjim začnem.«

- Jeziki se spreminjajo
 - o Glasovne spremembe, skladske spremembe, besediščne spremembe...
 - o Kako in zakaj?

- Jezikovne spremembe so v splošnem presenetljivo redovite:
 - o podobno kot fonološka pravila; če se zgodijo v eni besedi, se bodo v primerljivem okolju tudi v vseh drugih besedah
 - iz skupnega prednika danes severo-vzhodnoslovenski [f]takniti, [f]tis, [f]knjižiti napram [u]takniti, [u]tis, [u]knjižiti v nekaterih drugih različicah – pogojeno z glasovnim okoljem neglede na slovarsko enoto;

- izpad nekdanjega nedoločniškega *-i* v današnjem spontanem jeziku –
čez vse glagole, ne le v par glagolih/slovarskih enotah
- Vzroki jezikovnih sprememb:
 - artikulacijska poenostavitev (fiziološko ozadje)
 - poenostavitev soglasniških sklopov
kəkšən → kəšən; bogat+stv- → bogastvo; križ-išč-e → -iš-
 - izgovor po zapisu (brez fiziološkega ozdaja)
 - ang. often [ofən] → [oftən]
 - (po nekaterih trditvah *bralec*: [brauc] → [bralc])
 - razlike med jeziki glede na tip pisave ... bolj fonološka pisava, manj fonološka pisava, pismenska pisava...
 - analogija/nalika in reanaliza
 - analogija odraža stremljenje po redovitosti/posploševanje podobnosti, zaradi enakosti v enem vidiku poenotimo še kak drug vidik
 - sting/stung, swing/swung → bring/brought, brung
 - zavestnost / podzavestnost?
 - po Jakob (2007) v Lj. inovacija *midve greva* → *midve greve* (v nekaterih drugih narečjih pa naj bi bil *midve greve* ostanek starejših oblik)
 - *sem bil, bi bil* → *bom bil* (smer?)
 - po analogiji z obliko *nikogaršnji* narejena oblika *nekogaršnji*; ampak ✓ *nikogar* vs **nekogar*
 - hiperkorekcija (analogija?)
 - *spredaj, spodaj, zgoraj* ipd. se v Lj izgovarja kot [spredi]/[spredej], v formalnih položajih pa (po zapisu) [spredaj], in posledično marsikak govorec tudi na spontano izgovorjeni [posebi]/[posebej] v formalnem govoru posploši izgovor [posebaj]
 - pri govorcih npr. osrednjih narečij v formalnem položaju raba dolge pridevniške oblike, kjer je knjižna različica sicer ne predvideva
 - pri govorcih npr. osrednjih narečij v formalnem položaju *grem laufati*
 - pri govorcih npr. osrednjih narečij v formalnem položaju *ki / kateri*
 - reanaliza:
 - npr. poskus besedotvorne razgradnje izvorne netvorjenke
 - Hamburg → hamburger → ham+burger → cheese+burger ... → burger
 - skladijska reanaliza
 - nikalnice: jedra (naslonke) kot zveze (prislova): *To ni tako* (stand.) (→ *To je nei ne tak*) → *To je ne tak* (panon.) (Ilc 2011)
 - besedne zveze kot besede: *se ve da* → *seveda*
 - jezikovni stik
 - najpogosteje in najočitneje vpliv na besedišče
 - sposojenke: na gorenjskem in štajerskem več nemških, na primorskem več italijanskih/furlanskih ...
 - romanske: *špaga, nona, panin, porton, lavandin, faolet, čebula, jota, pica, miza, štampljka* (20.st.) ...
 - germanske: *štrik, šraufenciger, žmohten, fajhten, pucac, fentat, štempelj* (18.st.), *žajfa* (16.st.), *šajtrga* (18. st.) ...

- ruske (*milo* (19.st.)), srh (*žig* (19.st.)), furl. *karjola* (19. st.) (iz 19. st. tudi domača skovanka *samokolnica*), turške (*žep*), angleške...
 - tudi skladnja itd.
 - verjetno zahodni *meni se mi zdi* (furl./ita. narečja)
 - verjetno severni *gor prižgati, dol ugasniti* ipd (nem.)
 - verjetno zahodni *Peter mu je storil iti domov* (furl./ita.)
- Glasovne spremembe:
 - fonetično/fonološko pogojene = spremembe in vzroki enaki kot premene v fonologijah trenutno govorjenih jezikov
 - prilikovanje / asimilacija
 - delno: zgodnjelat. *inpossibilis* → poznolat. *impossibilis*
 - popolno: lat. 'octo' → ita. 'otto' osem
'septem' → 'sette' sedem
'damnum' → 'dannno' škoda
 - palatalizacija / potrdonebneje (često vodi v priporniškost)
 - bog+ji = bogji → božji
 - krik+im = krik(j)im → kričim
 - nos+ja = nosja → noša
 - nazalizacija / ponosnjenje: lat. *bonus* → fra. [bõ]
 - na daljavo: *slīšat* → *šlīšat*; *poskušat* → *poškušat*
 - različenje / disimilacija
 - poznolat. *anma* → špa. *alma* 'duša'
 - na daljavo: lat. *arbor* → špa. *arbol* / ita. *albero* 'drevo'
 - epenteza / vstavljanje (običajno razbije soglasniški sklop na dva zloga)
 - grad, rusk. *gorod* (sinhrona slo. klati - koljem)
 - lat. *scribere* → špa. *escribir* 'pisati'
 - metateza / premet
 - *lobanja/cunjja/konja/zastonj* → *lobajna/cujna/kojna/zastojn*
 - na daljavo: lat. *miraculum* → špa. *milagro* 'čudež'
slo. *gomila* - drugi slovanski jeziki *mogila*
 - šibljenje in izbris
 - *kedaj* → *kdaj*; *sedaj* → *zdaj* (prim. prilikovanje [g], [z])
 - *brati* → *bratø*
 - *postelja* → *postla*
 - spremembe imajo lahko za posledico spremembo fonološkega sistema
 - razcep fonema: sprememba odpravi okolje, ki pogojuje alofonsko varianto, alofon ni več predvidljiv in postane fonem
 - stara ang.: fonem /n/ z alofonom [n] (*sin*) in [ŋ] (*sing*)
 - srednja ang.: izbris soglasnika → [siŋg]
 - nov fonem /ŋ/
 - zliv fonemov:
 - ang.: /θ/, /f/

- cockneyska ang.: /θ/ → /f/, /f/ = /f/
 - cockneyska ang.: samo fonem /f/ (*thin* in *fin* enakozvočna)
- Druge spremembe:
- Morfološke spremembe
 - dodajanje pon:
 - prek sposojanja: *-abl* izvorno le del posameznih sposojenk, v govoru nekaterih ljubljanskih govorcev postane deloma produktiven morfem ('-ljiv'), npr. *realizabl*
 - beseda+beseda → beseda+morfem: srh. *hočeš biti* → *bičeš*
 - beseda+beseda → beseda+morfem: *skočiti prek* → *preskočiti*
 - izguba pon: pregibanje po sklonu med latinščino in italijanščino
 - izguba nasprotja v vzorcu (zvalnik na poti do moderne slov. izgine)
 - izguba nasprotja v posameznih oblikah ("prid. določnost" se danes loči le v imen./tož. ed. m.sp. (*rdeč* - *rdeči*), nekoč se je tudi v npr. drugih sklonih)
 - reanaliza: *hamburger*...
 - (nadomestitev korena v vzorcu: *iti* - *idem* → *grem* (prim. *odidem*))
 - Pomenske spremembe
 - Redko sprememba na povsem nepovezan pomen, običajno pa:
 - *čas* – v slo. »četrtá dimenzija«, v srh. »enota četrte dimenzije/ura«
 - *grad* – v srh. »mesto«, v slo. npr. »utrdba«
 - Pomensko širjenje
 - *stric* nekoč »očetov brat« (prim. *ujec*), zdaj »brat matere ali očeta«
 - zgolj v tvorjenki: *kuga* »konkretna bolezen« vs. *okužen* »kdor prenaša katerokoli nalezljivo bolezen«
 - Oženje
 - *moliti* nekoč »prositi (kogarkoli)«, zdaj »prositi boga«
 - Konotativno 'izboljšanje': *hudo, stari, itak*
 - Konotativno 'poslabšanje': *nigger* nekoč nevtrálo, potem slabšálo, nakar *black* nevtrálo, zdaj za koga slabšálo (prim. *zamorec* - *črnec* - *temnopolt*)
 - Dodaten pomen prek metafore: *štekati* 'razumeti'
 - Skladenjske spremembe
 - Besedni red se obrne. V stari angleščini je bila v glavnem stavku osebna glag. oblika (kot v drugih germanskih jezikih še danes) nujno na drugem mestu, danes pa (razen izjemoma/v posebnih okoliščinah) ne
 - Zaimkovne naslonke v slo. in srh na drugem mestu. V francoščini nekoč tudi tako, danes distribucija uravnavana drugače, naslonke vezane na glagol
 - Sprememba mesta/narave nikalnice (*da ga še nisem videl* (stand.) → *ka sen ga še ne vida* (prleško), *To ni tako* → *To je ne tak* (panonsko)) (Ilc 2011)
 - (Svetokriški: *v imenu božjem, narskrivnišiga djanja vašiga* – danes ta stava le v zelo posebnih okoliščinah, npr. *človk božji*, sicer pa *v božjem imenu*)
 - Sprememba mesta označevanja "prid. določnosti" – *dobri* → *ta dober*
 - Na zahodu verjetno pojav podvajanja osebnih zaimkov z naslonko (*meni se mi zdi*)
- Glasovne spremembe so redovite:
- Kot sinhrona fonološka pravila – prizadenejo vse glasove v relevantnem okolju

- Neglasovne spremembe kot npr. regularizacija krepkih glagolov v ang. (*shine - shone/shined*) se često širijo počasi, od besede do besede nepredvidljivo: v primeru takih sprememb tudi pri tistih, ki se v končni fazi izvršijo v celoti, vmes opazamo dolgo obdobje, ko se je sprememba izvršila na nekaterih besedah, ne pa na drugih, in v vmesnem stanju ni predvidljivo, katero besedo je sprememba prizadela in katere ne (današnje stanje pri ang. regularizaciji krepkih glagolov).

- Jezikovna rekonstrukcija:

- V 18. stoletju Evropejci odkrijejo sanskrt (star indijski jezik, v katerem so zapisane svete hindujske knjige (Vede itd.)). Jezikoslovec Sir William Jones (1786) ob tem utrdi prepričanje, da podobnosti med grščino in latinščino, in zdaj še sanskrtom, ne morejo biti naključne ... začnejo rekonstruirati praindoevropsčino (→ začetek modernega zgodovinskega jezikoslovja)

sanskrt	grščina	latinščina	slovenščina
<i>pad-</i>	<i>pod</i>	<i>ped</i>	<i>ped</i>
<i>tanu-</i>	<i>tanaos</i>	<i>tenuis</i>	<i>tanek</i>
<i>çatam</i>	<i>hekaton</i>	<i>centum</i>	<i>sto</i>
<i>daça</i>	<i>deka</i>	<i>decem</i>	<i>deset</i>
<i>bhrata</i>	<i>phrater</i>	<i>frater</i>	<i>brat</i>
<i>vidhava</i>	<i>eitheos</i>	<i>vidua</i>	<i>vdova</i>
<i>hansas</i>	<i>khen</i>	<i>(h)anser</i>	<i>gos</i>

- Ker je razmerje med fonološko podobo in pomenom tipično naključno, so lahko sistematične ustreznosti med jeziki lahko samo posledica skupne zgodovine
- Jezikovna rekonstrukcija na podlagi sistematičnih jezikovnih podobnosti med jeziki išče genetske povezave in vzpostavlja zgodnejše/predniške oblike
- Podobne vzporednice kot med sansk./gršč./lat. se da opazovati tudi med modernimi jeziki

angleščina	ruščina	hindi	slovenščina	turščina
<i>two</i>	<i>dva</i>	<i>do</i>	<i>dva</i>	<i>iki</i>
<i>three</i>	<i>tri</i>	<i>tin</i>	<i>tri</i>	<i>ytş</i>
<i>brother</i>	<i>brat</i>	<i>bhai</i>	<i>brat</i>	<i>kardeş</i>
<i>nose</i>	<i>nos</i>	<i>nahi</i>	<i>nos</i>	<i>burun</i>

- A: Primerjalna rekonstrukcija:

- cilj je vzpostaviti nek starejši jezik, ki bi moral biti skupni prednik več jezikom, a o njem danes ne vemo nič (nimamo pisnih virov)
 - ker poznamo rezultate in glasovne spremembe, lahko izračunamo tudi prvotno stanje
 - Osnovno besedišče je bolj stalno (običajno se ga manj sposoja) (nos, glava, dom, brat, sestra)
 - Če med jeziki najdemo redovito podobnost (npr. *mleko - mlijeko, mesto - mijesto, lepo - lijepo*), predpostavimo, kaj so najnaravnejše glasovne spremembe, ki pripeljejo do takšnega stanja v današnjih potomcih starejšega jezika
 - Ob primerjanju današnjih različic velja najprej večja naravnost spremembe, če sta verjetni obe smeri spremembe, pa tudi načelo večine

- v vzpostavljanju praromanske oblike za besedo 'ja' obe postavki kažeta v isto smer:
 - fra./ita./špa. = si, rom. = ši 'ja'
 - s > š/_i pogosto, š > s/_i ne
 - fra./ita./špa. vs. rom. (načelo večine, 3:1)
 - vzpostavitev praromanske oblike na podlagi sledečih podatkov:

špa.	sardin.	fra.	portug.	romun.	
riba [β]	ripa	rive [riv]	riba	rîpă [ə]	'riva/nabrežje'

- *ri- dobimo 'zastonj'
- β / p / v / b / p ... naravnost/pogostost v znanih fonologijah?
 - p > b (ozvenečenje); p > v (ozvenečenje plus šibitev zapornik>pripornik); p > β (ozvenečenje plus šibitev zapornik>pripornik) – vse troje naravno/pogosto
 - b > p/V_V; β > p; v > p – nobeno naravno/pogosto
 - sardin./romun.: p > p/V_V (oz. brez spremembe)
 - portug.: p > b/V_V
 - špa.: p > b/V_V in b > β/V_V
 - fra.: p > b/V_V in b > v/V_V
 - *rip-
 - špa./sardin./portug. = a; romun. = ə; fra. = Ø
 - izbris in šibljenje samoglasnika – naravno
 - *ripa

- B: Notranja rekonstrukcija:

- cilj je vzpostaviti neko starejšo različico jezika (ki bi morala biti prednik današnji različici jezika, a ni izpričana), in sicer na podlagi različnih oblik v današnji različici
- Primerjamo torej sorodne besede/oblike znotraj jezika
 - Morfofonološke premene načeloma prizadenejo vse besede v jeziku, vendar so lahko zaradi različnega glasovnega okolja v raznih oblikah ene in iste besede/slovarske enote te spremembe relevantne le v nekaterih oblikah
 - Enako kot pri primerjalni rekonstrukciji lahko predpostavimo glasovno spremembo in preko njenega rezultata pridemo na starejše stanje
 - današnji obliki: *bog - božji; vrag - vražji; drag - dražji*
 - ob upoštevanju naravnosti potencialne spremembe postuliramo skupno predhodno obliko z [g] v vseh položajih (raje kot z [ž] v vseh položajih)
 - *bogji > božji (ne *bož > bog)
- Motivacija za jezikovne spremembe: Glasovne in morfološke spremembe tipično 'poenostavitve' (spreprostitev sklopov, izguba kontrasta v paradigmi), prim. zgoraj
 - Kaj pa skladienske spremembe ... težje govorimo, kaj je poenostavitev... SOV > SVO – zakaj SVO poenostavitev napram SOV?
 - Kaj pa pomenske spremembe?
 - Kaj pa ...